

CETERIS PARIBUS

drs. A. T. J. Vernooij

Een voorbeeld is geen bewijs. Terecht tikt collega Suijkerbuijk mij op de vingers met zijn opmerking dat mijn uitspraak over "de veelvuldig voorkomen-de economische gewoonte om grafieken fout te tekenen" niet correct is. Het voorbeeld dat ik koos, namelijk de grafieken uit het eindexamen HAVO economie 1978 van de landbouwer die eenheden mest toevoegt aan een stuk grond en waarbij de leerlingen de quasi-problematiek van de toe- en afnemende minderopbrengsten kregen voorgeschoteld, was als voorbeeld wel aardig maar zegt inderdaad in zijn algemeenheid niet zoveel.

Ik heb mij zeer geërgerd aan deze opgave en in deze passie heb ik mij laten verleiden tot een wat al te bonte uitspraak. Dat komt denk ik ook omdat in deze opgave nog een tweede fout zit in de tekening. Het punt waar de marginale fysieke opbrengst het grootst is, is namelijk ook het punt waar de marginale kosten het laagst zijn. Welnu in de grafieken is de marginale fysieke opbrengst het grootst bij 12 eenheden mest en 22 eenheden veevoeder. De marginale kosten zijn echter het laagst getekend bij 2 eenheden veevoeder. (zie figuur 1 en 2 van het februarinummer van EMD 1981). Dat betekent dus dat deze ene opgave twee tekenfouten en één absurditeit bevat. En dat voor een eindexamen!

Los van de tekeningen klopt er nog meer niet in deze opgave. Voor het spreiden van mest over het land is arbeid nodig. Toch laat de opgave deze kostenfactor buiten beschouwing. Dat komt omdat zij appelleert aan de wet van de toe- en afnemende meeropbrengsten: het toevoegen van één variabele produktiefactor aan een constant geachte produktiefactor. Blijkens de opgave is dat te vertalen met: het toevoegen van mest aan een bepaald stuk land. Dat het woord "toevoegen" hierbij in twee verschillende betekenissen wordt gebruikt is een dubieuze zaak. Wat is de oorzaak hiervan? Zou het kunnen zijn dat de ceteris paribus clause wat al te gemakkelijk wordt gebruikt in de micro-economie?

De mythe van de micro-economie is nog steeds levend, terwijl Keynes toch al weer zo'n vijftig jaar geleden overtuigend heeft aangetoond dat de ceteris paribus clause innerlijk strijdig is. Zijn kritiek gold destijds vooral de aanpak van de besparingen. Neem even aan dat de besparingen alleen afhankelijk zijn van de hoogte van de rente en dat het inkomen daarbij gegeven is, zo luidde de klassieke formulering. Keynes betoogde dat als de rente stijgt en de besparingen omhoog gaan de consumptie dan daardoor zou dalen. Dat heeft consequenties voor de produktie en dus voor het inkomen. Daarom stelde hij is het onjuist om bepaalde grootheden constant te veronderstellen wanneer hun omvang afhangt van de factor die variabel is.

Een ander geval dat nog steeds aan de basis van vele micro-modellen ligt is de strijdige clausulering van prijzen en inkomen. Gegeven de prijzen kunnen we volgens de micro-economie de hoogte van de inkomens berekenen en gegeven de inkomensverdeling kunnen we de hoogte van de prijzen berekenen. Maar wanneer kunnen we de hoogte van de prijzen en de inkomens tegelijk berekenen? De micro-economie geeft daar geen antwoord op. Ook geeft ze niet aan hoe de gaten gevuld worden die Keynes in het grootse bouwwerk geslagen heeft. De micro-economen mijden het thema van de besparingen en doen verder net alsof Keynes nog geboren moet worden.

De ceteris paribus clause is de valkuil van de micro-economie. Het is een fraaie gedachteconstructie maar eigenlijk zou bij ieder gebruik aangetoond moeten worden dat het in die situatie acceptabel is. Economen doen dat niet. Klakkeloos passen ze de c.p.-clause toe. Leerlingen nemen dat over en weten als ze hun stof goed bestuderen op het juiste moment de juiste antwoorden tevoorschijn te toveren. Ze vertellen gewoon wat ze gehoord hebben over de c.p.-clause. En natuurlijk moet je de leerlingen niet vermoeien met de wetenschaps-filosofische aspecten die hierboven staan opgesomd want dan realiseren zij zich dat ze een theorie leren die al vijftig jaar is achterhaald en nodig aan revisie toe is.

Dat wil niet zeggen dat de micro-economie helemaal waardeloos is maar wel dat haar conclusies een vertekening zijn van de werkelijkheid. De meest vérgaande pretentie wat dat betreft is de illusie dat de loon- en prijsvorming een puur economische aangelegenheid is. Politieke machtsvorming komt in het kader van deze aanpak niet in beschouwing. De politieke structuur is gegeven en daarna verklaart de econoom hoe een optimale prijzenstructuur en een optimale inkomensverdeling tot stand komen. Als je ten minste bereid bent om steeds weer mee te gaan met alle veronderstellingen die terloops worden ingevoerd.

De pennestreek

Een ander punt uit de kritiek van Suijkerbuijk slaat op mijn parodie op het schilderij van Dali: "Bestedingsevenwicht dankzij een eenvoudige ingreep van de overheid. Met een pennestreek is de werkloosheid weg en iedereen is tevreden. Glanzend in de verte..." Laten we deze woorden eens toetsen aan het CSE economie HAVO van dit jaar. In opgave 3 van de eerste ronde komt een Keynesiaans consumptiemodelletje voor. Een van de vragen luidt: "Bereken het bedrag waarmee de bedrijfsinvesteringen moeten toenemen om de werkloosheid op te heffen." De leerling kan volstaan met een sommetje waaruit naar voren komt dat 6,25

miljard geldeenheden noodzakelijk zijn. Problemen om de stijgende produktie af te zetten zijn er blijkbaar niet, want de opgave zegt daar niets over. De vraag of op langere termijn een afzet is te vinden voor de vergrote produktiecapaciteit blijft duister. Financiering van de extra investering schijnt geen probleem te zijn, maar toch volgen de besparingen pas nádat de investeringen zijn geschied en het inkomen gegroeid is door die investeringen. Waar komt dat geld dan vandaan om het initiatief tot uitbreiding te nemen? Al die aspecten vallen weg. En inderdaad voor de leerlingen is de werkeloosheid met een pennestreek weg. Maar is iedereen met zo'n opgave tevreden? Nee, ik niet.

Suijkerbuijk vraagt zich in zijn kritiek verbaasd af:

"Welk vertekend beeld moet de niet-economieleeraar krijgen bij het lezen van de opmerkingen?" Een reëel probleem want inderdaad chargeer ik de nadelen van het modelmatig denken en bagatelliseer ik de voordelen. In mijn enthousiasme overdrijf ik de realiteit van de lespraktijk. Maar eigenlijk ben ik helemaal niet enthousiast. Ik ben woedend, woedend omdat nu al tien jaar lang generaties van leerlingen zijn opgescheept geweest met onrealistische modellen waarin de rekenvaardigheid belangrijker is dan de actualiteitswaarde. Zes komma vijftientig miljard geldeenheden, alsof de leerling dan begrijpt hoe de werkloosheid moet worden aangepakt. De vraag die mij inspireerde tot deze artikelenreeks is dan ook veel fundamenteler:

Welk vertekend beeld moet de leerling [overigens ook een niet-economie leraar] krijgen van de actuele economische situatie in Nederland bij het oplossen van allerlei simplistische modelletjes?

Maar laat ik mijn woede niet richten op de persoon van Suijkerbuijk. Zijn aanzet tot een micro model uit de lespraktijk is op zich een alleraardigste poging om in de lesstof uit te gaan van de leerlingen. Zij werken met gegevens uit hun eigen ervaringswereld. Dat is een goede start om ze gemotiveerd, c.q. geamuseerd bezig te laten zijn.

Mijn kritiek beperkt zich tot enkele kanttekeningen. Het model lijkt mij meer geschikt voor LOI studenten dan voor HAVO en VWO-leerlingen. Ook vraag ik mij af of het modelletje wel leidt tot het concept *vraagcurve* aangezien bij punt 4a de vraagcurve als extern gegeven geïntroduceerd wordt. Tot slot, hoe origineel het modelletje ook is, ik kan er persoonlijk niet enthousiast voor worden. Modellenbouw mag dan een leuke hobby zijn die in de afgelopen jaren grote furore gemaakt heeft, ik ben toch blij dat de economie-examens op HAVO en VWO steeds minder modelmatig aan het worden zijn en dat zij zich steeds meer richten op de actuele economische situatie in Nederland.